

műhely

ARANY ZSUZSANNA

Kosztolányi Dezső élete

„NO KORNÉL BARÁTOM, ÚGY-E GYÖNYÖRŰ PEST?”

12. RÉSZ

Különböző legendák keringtek arról, kit hogyan fedezett föl a *Nyugat* „mindenhatója”. A kávéházi szakirodalomban a következőket olvassuk: „[Osvát] Márványasztalára tették le – félénken vagy bizakodva – első írásaikat még ők is: Móricz a *Hét krajcárt*, Kosztolányi *A szegény kisgyermek panasza*it.”⁷⁶⁹ Csapó Katalin állítása azonban erősen megkérdőjelezhető: nem a *Nyugat* indulásakor, hanem még a *Figyelő* idején találkoztak először Kosztolányival; és nem *A szegény kisgyermek panasza*it közölte Osvát akkor, hanem a *Fasti* szonettjeit. Ezenkívül Móricznak sem az volt az első kísérlete Osvátnál, amikor a *Hét krajcárral* jelentkezett.⁷⁷⁰ A hivatkozási alapul szolgáló kortárs visszaemlékezések szintén torzítanak, hiszen mindenki igyekszik minél előnyösebb színben föltüntetni pályája indulását. Kosztolányi ugyancsak így jár el, amikor Osváttal való megismerkedéséről vall. A sokat idézett sorok a *Nyugat* Osvát-számában jelentek meg, mellyel a szerkesztő 25 éves írói jubileumát ünnepelték: „Budapestben mindössze pár hónapja lehettem, tizenkilenc éves voltam s egy ódon, ferencvárosi bérházban laktam, hol csak a ház-mester ismert. Vidéki újságokba irogattam verseket, ritkán. Egy reggel a postás levelet hozott, melyben O. E. megkért, keressem fel őt délután ötkor, a Bristol-kávéházban. Vajjon honnan tudta meg lakáscímem, a ház, emelet és ajtó pontos számát? Sohase láttam őt addig. [...] Biztosan feléje indultam. Vajon honnan tudtam meg, hogy ő az? Ezen a délutánon kikérdezett [...] s aztán a *Figyelő*-ben, mely a *Nyugat* előfutárja, megjelent három szonettetem, a *Fasti*, a karácsonyról, húsvétról és pünkösdről.”⁷⁷¹ Kosztolányi 1905. március végén töltötte be 20. életévét, és pár hónappal később, októberben jelentek meg a költemények. Elképzelhető tehát, hogy valóban 19 évesen ismerkedett meg Osvát Ernővel. Akkoriban a Ferencvárosban lakott, Osvát törzshelye pedig a Bristol kávéház volt. Létezik azonban egy levél, melyből kiderül: nem Osvát írt első ízben Kosztolányinak, hanem föltehetően utóbbi kereste föl a *Figyelő* szerkesztőjét verseivel. Csáth Géza ugyanis a következőket írja Kosztolányinak, 1905 márciusában: „Nem tudom ismered-e a *Figyelő* című folyóiratot, [!] a legmagasabb nivón áll az irodalmi folyóiratok között egészen a magyar géniusz szellemében szerkesztve. Szerk: *Osvát Ernő*, *Sajó ucca 5/a*. Jó lenne ha ennél próbálkoznál. Addig is, hogy ne undd [!] magad küldök neked egy számot belőle.”⁷⁷² A lakáscímet onnan tudhatta Osvát, hogy Kosztolányi előtte már postán bejelentkezett. A levelet elsőként közlő Bíró-Balogh Tamás állításával el-

lentétben – aki szerint talán nem is létezett Osvát levele –,⁷⁷³ a *Figyelő* szerkesztője valóban írhatott Kosztolányinak, ám csak azt követően, hogy megkapta a fiatal költőjelölt verseit. Alátámasztja állításunkat egyfelől az, hogy a Kosztolányi-szövegnek minden más adata is igaz. Másfelől: nehéz elképzelni, hogy egy olyan kiadványban, amelyet Osvátnak címeztek (*Nyugat*-szám) – és amelyet e címzett valószínűleg alaposan elolvasott –, valaki nyilvánosan, a leghitelesebb szemtanú előtt, hazug mesékkel álljon elő. Tudjuk, hogy az emlékszámot irodalmi matiné is megelőzte, amit a Vígszínházban rendeztek.⁷⁷⁴ Ha megnézzük, mások hogyan kerültek kapcsolatba Osváttal, azt találjuk: a *Nyugat* szerkesztője számára nem volt „rangon aluli”, hogy a fiatal tehetségeket levélben is fölkeresse. Természetesen mindehhez az kellett, hogy előtte lásson tőlük olyan írást, ami fölkelte az érdeklődését. Babits Mihály szintén levelet kapott – minden valószínűség szerint *A Holnap* című antológiában olvashatta őt Osvát –,⁷⁷⁵ Móricznak Elek Artúr útján üzent,⁷⁷⁶ de akadt, akit személyesen keresett föl, mint Bálint Aladárt⁷⁷⁷ vagy Gellért Oszkárt: „a »beérkezettek« őmaga kereste fel a lakásaikon, szerkesztőségeikben vagy hivatalaikban. Még a nálánál fiatalabbakat is, így például engem a VII. kerületi előljárósági hivatalszobámban.”⁷⁷⁸ Kosztolányi történetéhez hozzátartozik, hogy első költeményéért kapott (!) honoráriumát szintén Osvát ekkori lapjától kapta. „Versért pénzt először 1905-ben kaptam, amikor a Figyelő, Osváth [!] Ernő első folyóirata közölte »Karácsony« című versemet. Tíz koronát fizetett érte” – olvasható a *Szimbázi Élet* egyik körkérdésére adott válasz.⁷⁷⁹

Kárpáti Aurél a következőket írja azzal kapcsolatban, hogy Kosztolányi karaktere mennyire illeszkedett a *Nyugat* gárdájának programjához: „A *Nyugat* forradalmával együtt indult, de valójában nem volt forradalmártermészet. Sokkal inkább reformer-újító. Ha nem lenne olyan hitelevesztett a szó, azt mondanám: az igazi, nemes értelemben vett *akademizmust* személyesítette meg.”⁷⁸⁰ Kosztolányinak az induló *Nyugattal* való ambivalens viszonyát legjobban úgy világíthatjuk meg, ha bemutatjuk: ebben az időszakban *konzervatív* szellemiségű lapoknak is munkatársa volt. Gyakran hangoztatott vád ellene, hogy egy időben több, különböző irányultságú folyóiratnál dolgozott. Mielőtt állást foglalnánk a kérdésben, nem árt alaposabban utánajárnunk, hogy melyek voltak e kiadványok, valamint milyen feladatokat vállalt Kosztolányi. Példája nem volt egyedüli: többek között Móricz Zsigmond volt az egyik, aki szintén más irányultságú lapnál is dolgozott, nyugatos megjelenéseinek időszakában: „Móricz, Elek Artúrral együtt, a Tisza Istvánhoz közelálló Újság szerkesztője volt, még azt követően is, hogy csatlakozott a *Nyugat* csapatához. Azé az orgánumé, amelynek 1912-es karácsonyi számában Beöthy Zsolt különböző területek élére kijelölt egy-egy »nemzeti és művészi szempontból egyaránt egészséges fejlődéssel« biztató vezéregyéniséget.”⁷⁸¹ Szegedy-Maszák Mihály szintén szól a kérdésről. Meglátása szerint nem került ellentmondásba Kosztolányinak például az *Élet*ben közölt, valláshoz közeli témájú cikke a *Világban* megjelentetett írásaiban foglaltakkal.⁷⁸²

Elsőként a *Magyar Szemléről* – mint az *Élet* című konzervatív lap előzményéről – kell szólnunk, melynek Kosztolányi 1905–1906-ban volt munkatársa. „Az 1890-es években indult el az első katolikus szépirodalmi lap, a *Magyar Szemle*, mely megkísérelte a hit összeegyeztetését a tudomány és a művészet új eredményei iránti

érdeklődéssel, azok részleges elfogadásával. [...] A többi katolikus laphoz képest a *Magyar Szemle* nyitottabb az újabb irodalmi-művészeti törekvések iránt.⁷⁸³ A hetilap felelős szerkesztője kezdetben Rudnyánszky Gyula volt, majd Kaposy József, aki egyben a Szent István Társulat igazgatója is volt. A lap tulajdonosa és kiadója szintén Rudnyánszky Gyula volt, majd Kaczvinszky Lajos, azt követően pedig Szemere György és Gerely József; nyomta a Szent István Társulat Nyomda, később a Stephaneum Nyomda. Kaposy és Gerely katolikus papok voltak, akik irodalom-szervező szerepet is vállaltak, és a fiatal tehetségeket kívánták fölkarolni. Nemcsak Kosztolányinak, de például Babits Mihály pályakezdésének is jelentős állomása volt a *Magyar Szemle*. 1922-ben így emlékezik vissza Kaposyra, aki a fiatal Babitsot Dante művének lefordításában is segítette: „Mindenki szerette! És ennek igen egyszerű a titka: mindenkit szeretett. [...] Az egész világot szeretni annyi, mint Istent szeretni, s az istenszeretet ösztöne van valahogy tán a tudományos ösztön legmélyén is, mert az lenne a legnagyobb tudós, aki az Istent megértené teremtményeiben, s ezt a szeretet műveli: nyílt szeretet, nyílt ész. [...] neveket mondhatnék, felfedezetteit, kiket ma mindennap emlegetnek, a legkitűnőbb modern nevek közt. [...] Kaposy szerkesztett, tervezett, vezetett; kultúrát csinált, mely azért katolikus, mert mélyen emberi, és emberi, nem *noba*, hanem *mert* vallásos.”⁷⁸⁴ Kaposy nemcsak – kritikus szemmel ugyan, de – olvasta a *Nyugatot*, hanem írt is bele: egy nekrológot, Cs. Papp József irodalomtörténészről, aki 1896-ban – tehát Babits előtt – lefordította Dante *La Divina Commedia* című művének *Inferno* részét.⁷⁸⁵ Kárpáti Aurél visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a szerkesztésben a katolikus papokon túl Hevesi Sándor vett részt. A szerkesztőség az Esterházy utcában volt, ahol Kárpáti Kosztolányival is megismerkedett.⁷⁸⁶ A híres Balszélfogó asztaltársaság eredetileg a *Magyar Szemle* újságíróinak törzsasztala volt, a Kecskeméti utcai Báthory Kávéházban. Kosztolányinak 1905-ben mindössze egyetlen verse jelent meg a hetilapban,⁷⁸⁷ 1906-ban azonban számos írása, köztük a *Négy fal között*ben is olvasható költemények, valamint recenziók, portrék és műfordítások. Az egyik arcképet Balassi Bálintról írta, akiről egyetemi szakdolgozatát tervezte elkészíteni. Csak feltételezzük, hogy korábbi tanulmányai eredményeit kamatoztatta írásában.⁷⁸⁸ „Lehotai” álnevét párhuzamosan használja ebben a lapban, illetve a *Bácskai Hírlap*ban és a *Szeged és Vidékében*. Egészen a megszűnésig – október 25-én jelent meg az utolsó szám – volt itt munkatárs, amint az egy Babitsnak írt leveléből is kiderül: „Nagyon el voltam foglalva: tisztán ez – és semmi más – hallgatásom oka. A M. Sz. az ön számára szegényes részlet gyanánt küldte a húsz koronát agoniájában s azóta bele is halt. Mert kedves barátom a Szemle végleg és ténylegesen megszűnt. Alig hiszem, hogy ki bírom csikarni a többi pénzét, oly nagy nyomor és szomorúság honol most nálunk.”⁷⁸⁹

Az egyik legjelentősebb konzervatív lap az *Élet* volt, ahol Kosztolányi belső munkatársként dolgozott. 1909 januárjától 1914 áprilisáig jelentek meg itt rendszeresen írásai.⁷⁹⁰ *Karácsonyfa-erdő* című tárcája mindjárt az első évfolyam legelső számában látott napvilágot, tehát Kosztolányi már a lap indulásakor a munkatársak közé soroltatott. Ezt támasztja alá az a levele is, amelyet Fülep Lajosnak írt, 1908 végén. Korábban még úgy tervezték, hogy a *Magyar Szemlét* indítják újra, az év végére azonban kiderült, új lap lesz belőle: „első levelemben⁷⁹¹ arról írtam, hogy a

régi *Magyar Szemle* feltámad. Újabban ugyanis kisült, hogy még *Magyar Szemle* se lesz a lapunkból, de valami furcsa találkozáshelye a modern és nem modern nem zsidó íróknak.⁷⁹² A szépirodalmi és kritikai hetilapot az alapító Glattfelder Gyula, majd Andor József – a korszak katolikus kultúréletének és pedagógiai közéletének egyik vezéralakja –, 1910 ősztől pedig Izsóf Alajos szerkesztette, utóbb Pethő Sándorral közösen. 1914-től ismét Andor veszi át a szerkesztést, a főmunkatársak között pedig ott találjuk Prohászka Ottokárt és Szemere Györgyöt. Ahogyan a *Nyugat*nak Ady volt a „szellemi vezére”, úgy az *Élet*nek Prohászka. A *Magyar Katolikus Lexikon* az alábbiakat közli a lap irányvonaláról: „Alapításakor megfogalmazott programja az elterjedt nemzetietlen és dekadens kiadványok, lapok és folyóiratok ellensúlyozása. Az irodortörténetírás a *Nyugat* ellentáborában, a konzervatív ízlésű folyóiratok között jelölte ki helyét.”⁷⁹³ Jobst Ágnestől tudjuk, hogy Glattfelder programjában szerepelt a következő kitétel is: „az ifjúság egészséges keresztény és hazafias nevelésének előmozdítása.”⁷⁹⁴ A lap célzott olvasótáborát a katolikus magyar családok adták. Kosztolányi ottani működésének idején a kiadó–tulajdonos a Szent Imre Collegium, majd a Regnum Marianum Egyesület volt. Utóbbi irodalmi szakosztályából 1911-ben megalakult az Élet Irodalmi Részvénytársaság, mely könyvkiadványokkal jelentkezett. A szerzői és kiadói jogokkal azonban a Révai Rt. rendelkezett. Kosztolányi első terjedelmesebb műfordításkötete is – a *Modern költők* első kiadása – „Az Élet Könyvei” sorozatban látott napvilágot.⁷⁹⁵ Ugyanitt szerepelt még Ambrus Zoltán, Andor József, Endrődi Sándor, Erdős Renée, Kárpáti Aurél, Nagy Endre, P. Ábrahám Jenő, Pethő Sándor, Prohászka Ottokár, Rákosi Jenő, Rédey Tivadar, Szekfű Gyula, Tömörkény István és mások.

Könnyebben meghatározhatjuk, hogy a *Budapesti Napló*, *A Hét* és ekkorra már a *Nyugat* köréből⁷⁹⁶ érkező Kosztolányi mennyire tudott azonosulni a lap irányultságával, ha figyelembe vesszük, hogy az *Élet* nem volt oly mértékben konzervatív, amennyire azt programjában hirdette. A tény, hogy Kosztolányi belső munkatársa volt a lapnak, föltételeznél, hogy maradéktalanul egyetértett a szerkesztők programjával. Ez azonban nem volt teljesen igaz. A lappal való azonosulás hipotézisét támasztja alá az a vezércikke, amelyet Prohászka Ottokár védelmében írt, 1913 októberében.⁷⁹⁷ Prohászka a magyar katolikus megújulás nagyhatású programadója volt. A Katolikus Néppárt egyik alapítója, a Katolikus Sajtóegyesület szellemi irányítója. Az egyházi íróként is szereplő Prohászka Rómában végezte tanulmányait. 1904-től a teológia egyetemi tanára volt, 1905-től Székesfehérvár püspökeként tevékenykedett. 1909-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1920-tól rendes tagjává is megválasztották, illetve 1926-ban a Kisfaludy Társaság tagjainak sorába is belépett.⁷⁹⁸ Szerkesztői tapasztalata ugyancsak volt: a *Magyar Sion* társszerkesztői, illetve az *Esztergom* című politikai lap szerkesztői tisztjét töltötte be. Kosztolányi cikkének apropója az volt, hogy 1913-ban, Dr. Tátrai Felix álnéven, egy német nyelvű kiadvánnyal támadást intéztek ellene.⁷⁹⁹ Nem ez volt az első föllépés Prohászka ellen, hiszen korábban már indexre tették műveit. Írásában Kosztolányi elítéli az alattomos stílust, a „fekete álarcot” viselő szerzőt, aki nem mer senkivel sem „farkasszemet nézni”. Ezt követően Prohászka emberségéről, zsenialitásáról beszél, és Pázmány Péterhez hasonlítja. Demokratizmusát is nagysága bizonyítékának tekinti – Prohászka nem szűk, privilegizált réteg kiváltsá-

gának tartja a hitet: „Csak az ókor embere érdemelte meg a szeretetet? A mai ember csak vasvesszős törvényt, kalodát érdemel? Mert ez az álarcos ismeretlen logikája. Bűnnek bélyegzi azt, hogy Prohászka Ottokár a hitet nem privilégiumnak tartja, és a kultúrával együtt átadja a XX. század embereinek, nem egy kéznek, de ezer kéznek és millió kéznek, mindenkinek, a kocsisnak, a póstatisztnak, a sajtke-reskedőnek és a mágnásnak egyformán.”⁸⁰⁰ Kosztolányi tisztelte Prohászka tehetőségét, ami kiderül Fülep Lajosnak írt leveléből is. Amikor az *Élet* gárdája szerveződött, így nyilatkozott: „Egyelőre csak annyi bizonyos, hogy pénz van, és intelligens dolgokat el lehet helyezni. Néhány név: Hevesi Sándor, Cholnoky Viktor, Ányos István, Trikál és Prohászka Ottokár.”⁸⁰¹ A lap többi munkatársáról – köztük a szerkesztőről – azonban már nem volt jó véleménnyel: „A többi ember szemét. A szerkesztő Antal vagy Andor József. Mindegy.”⁸⁰² Érdemes még egy bekezdést idéznünk a levélből, ugyanis Kosztolányi itt fejti ki legerősebb bírálatát a *Nyugat*ról – nem nélkülözvén egy antiszemita megjegyzést sem –, magyarázván Fülepnek, miért ír keresztény és konzervatív lapba: „olyan mindegy, hogy hol jelenik meg az írása Magyarországon. Ki talál itt stílszerű, milieut? A *Nyugat* egy kifejezetten antiszimbolista, józan, racionális alapon álló, metafizika- és gondolatgyűlölő zsidó pártszövetkezet. Impotens rikoltozás rekedt torokkal. A szifiliszről berekedt torokkal. Hitem szerint ők sohasem csinálják meg az irodalmi forradalmat, mert erre nemcsak az erejük hiányzik, de a hitük is, az állítani tudás bátorsága. Az új lap keresztény jellege pedig semmiképp sem akadályoz bennünket abban, hogy a magunk hite szerint írjunk, hisz a francia és olasz szimbolizmus is – amint Ön igen jól tudja – kereszténykatolikus, sőt jezsuita alapon indult meg.”⁸⁰³ Fülep elfogadhatta Kosztolányi érveit, mert többször szerepelt írásokkal a lapban.⁸⁰⁴

Kosztolányi és Prohászka már a *Magyar Szemle* szerkesztőségében megismerkedhetett egymással. Vass Péter egyenesen azt állítja, hogy a katolikus püspök irodalmi programja több ponton is egyezett Kosztolányi elgondolásaival: „[Prohászka] bár megtagadta, elítélte a »dekadens« izmusokat, érezhetően asszimilálta is őket. [...] Prohászka-ból nem lett szaktudós, mert a vízió színpompáját nem adta oda egy tudományos rendszer intellektuális szárazságáért.”⁸⁰⁵ Vass még a „homo aestheticus” fölfogást is megtalálja Prohászka szövegeiben. Irodalmi írónak egyáltalán nem volt nevezhető – hiszen komoly társadalmi programmal lépett föl –, azonban szövegei olvastán valóban fölismerhetünk olyan esztétikai elgondolásokat, amelyek a szépség primátusát hirdetik, ám ez a szépség a „hit és az eszmények világában” tapasztalható csak meg. A tökéletes harmóniában megjelenik az isteni szépség, és ami ezzel ellentétes – a dekadencia –, maga a tehetetlenség, mint ahogyan azt „*Homo melancholicus*” című cikkében állítja.⁸⁰⁶ Ezenkívül Bergson filozófiájával is komolyan foglalkozott;⁸⁰⁷ az újnosztikusok kedvelt szerzőjéről, Tolsztojról szintén írt;⁸⁰⁸ valamint a Kosztolányi és köre által ugyancsak sokat olvasott Kantról, Nietzsche-ről és Herbert Spencer evolucionista bölcséletéről gondolkodott.⁸⁰⁹ „Prohászka szerette Beethovent, értette Wagnert, a részletekből az egészre törő Gesamt-kunstartot, és észrevétlenül finom apológiává, szent liturgiává lényegítette át természetélményeit.”⁸¹⁰ A katolikus vezéralak radikális gondolkodó volt – hiszen a közvélemény *alakítása* volt a célja –, illetve bőven voltak antiszemita megnyilatkozásai. Életrajzunknak nem feladata tárgyalni, hogy mennyiben támogatta a zsidóelle-

nes törvények létrejöttét, mindössze annyit jelzünk: az antiszemitizmus erősen jelen volt írásbeli és szóbeli megnyilvánulásaiban. Kosztolányi Dezső a későbbiekben ugyan nem tartotta vele a kapcsolatot, azonban 1925-ből fönmaradt egy levele, melyben Prohászktól interjút kér. Akkor már a *Pesti Hírlap*nál dolgozott, és tíz közszereplőt kívánt megszólaltatni egy sorozatban, ahol a „mai Magyarország” jeles képviselői mutatkoznak be. Ezek közé sorolta Prohászkt is,⁸¹¹ aki azonban – betegsége miatt – nem tudott eleget tenni a fölkérésnek.⁸¹² A levélváltás egyfelől Kosztolányinak Prohászka iránti tiszteletét mutatja, ám az a kívánalma, miszerint „a beszéd tárgya minden politika kizárásával” történjen, arra enged következtetni: mégsem érthetett mindenben egyet a katolikus szellemi vezérrel. Azt sem zárhatjuk ki, hogy az 1919–21-es, szélsőségesen radikális politikai szereplésen⁸¹³ és az ezzel járó kiközösítésen túl lévő Kosztolányi óvatosságának tanújelét kell látnunk a megjegyzésben.

Kosztolányi – munkatársként – heti rendszerességgel küldött írásokat az *Élet*-nek. 1911-ben csak januárban szerepel, azt követően hosszabb szünet következik, majd 1912 áprilisában ismét találkozunk a nevével.⁸¹⁴ Utána – egészen a laptól való megválásáig – szintén hetente jelentkezik. Nemcsak vezércikket, hanem számos tárcát is olvashatunk tőle. Írásai olyan aktuális témákról szólnak, mint például orvosos fölfedezésekről;⁸¹⁵ Alfred de Musset szerelmes leveleinek közléséről, melyeket Jules Troubat adott át a Francia Akadémiának;⁸¹⁶ a *Revue de Hongrie Bánk bán* kiadásáról;⁸¹⁷ vagy az Iparművészeti Múzeum egy kiállításáról, illetve Michel Revon japán irodalmat bemutató, francia nyelvű antológiájának megjelenése apropóján a távol-keleti kultúra európai ismertségéről.⁸¹⁸ Színkritikákat szintén írt a lapnak. Utóbbiak érdekessége, hogy dátumra pontosan ugyanazokról az előadásokról szóltak, amelyekről *A Hét* hasábjain is megírta véleményét. Előző alfejezetünkben már ejtettünk szót arról, hogy Ibsen *A vadkacsa* című darabjáról különbözőképpen vélekedett, amikor baloldali orgánumba küldte a szövegét, illetve amikor az *Élet*-ben közölte a cikket.⁸¹⁹ Mielőtt elítélnénk Kosztolányit „kétarcúságáért”, érdemes megjegyeznünk, hogy az *Élet* – eredeti programjával ellentétben – a népszerűség elérése és a szépirodalmi rovatok színvonalának emelése céljából előszeretettel foglalkoztatta a modern ízlést képviselő nyugatos írókat, illetve a *Magyar Szemle* gárdájából jövő fiatalokat.⁸²⁰ Kosztolányi mind a *Nyugatot*, mind a *Magyar Szemlét* megjárta már akkorra, mire az *Élet* szerkesztőségéhez került. Nem jelentette a teljes elutasítást, hogy Andor József irodalmi divatjelenségként fogta föl a modern stílusirányzatokat. Elhatárolta magát az addigra túlhaladott népnemzeti irányzattól is, ám a l’art pour l’art felfogást káros jelenségnek vélte. A lap címével egyező *Élet* rovat jelentette a keresztény értékmérőt, ahol a közélet és a politika eseményeire reagáltak. A hetilap többi részében azonban teret engedtek az újabb művészeti törekvéseknek, sőt bulvár jellegű témákat is érintettek: „A hölgy olvasók megnyerését szolgálják a nő megváltozott társadalmi és családi helyzetét szolgáló írások, a képekkel illusztrált divattudósítások és a lakáskultúrával foglalkozó cikkek.”⁸²¹ A *Nyugat* célkitűzésétől leginkább abban tértek el, hogy a korszerű művészetet csak *nemzeti karakterűnek* tudták elképzelni.

patizált is eszméikkel, idővel ki kellett ábrándulnia. Sőt, a fentebb már idézett, Fülep Lajoshoz írt levélből megtudjuk: már a kezdetekkor látta, hogy sok olyan szerző is jelentkezett, akit nem tartott tehetségesnek, valamint a szerkesztő munkáját is keményen bírálta. Amikor Babits egy versét visszautasítják, Kosztolányi a következőket írja: „Versedet átadtam Andor Józsefnek, a szerkesztőnek, de az eredeti nem tetszett neki, és nem fogadta el. Teljesen nemintelligens ember. A lapot pedig igazán úgy szerkeszti, mintha szemetes villával hányná össze.”⁸²² A népmemzeti irodalom meghaladásának vágyát és az újra való – még ha korlátozott mértékben is, de – nyitottságot azonban értékelte elhelyezkedésekor. A lap szerzői közül nem eggyel barátságot is kötött, mint például Halasi Andorral, akivel a Baross Kávéház Balszélfogó asztalánál ültek együtt. Érdekes még néhány nevet felsorolnunk, hogy kik írtak akkortájt az *Életemek*, érzékeltetve a „világnézeti” sokszínűséget: Babits Mihály, Balázs Béla, Csáth Géza, Dutka Ákos, Endrődi Sándor, Erdős Renée, Fülep Lajos, Gyökössy Endre, Hevesi Sándor, Jász Dezső, Juhász Gyula, Kárpáti Aurél, Krúdy Gyula, Lányi Sarolta, Lányi Viktor, Móricz Zsigmond, Sztrokay Kálmán.⁸²³ Az említett szerzők egyike sem vádolható azzal, hogy túlzottan konzervatív szemlélete lett volna, illetve a modern irodalmi törekvések ellenzőjeként lépett volna föl. Válogatásunk azonban arról is árulkodik, hogy feltűnően sok a Kosztolányi-közeli személy: vagy volt egyetemista társ, vagy szabadkai „földi”. Kosztolányi tehát komoly beleszólással bírt a lap szerzőgárdájának kiválogatásába. Igaz azonban, hogy olyan nevek is előfordulnak a szerzők között, mint Bangha Béla, aki 1919 után az *Új Nemzedék* nemzeti radikális – és egyben antiszemita – irányvonalaért felelt. Rajta kívül Lendvai István és Kádár Lehel nevét is megtaláljuk a listában, akik szintén e lapnál dolgoztak a későbbiekben. Ide tartozó adalék még: az *Élet* szellemi vezére, Prohászka, Babits Mihállyal is jó kapcsolatot ápolt, 1921-es akadémiai székfoglalójában Dante remekművének *Inferno*- és *Purgatorio*-idézeteit Babits fordításában hozta, aki az *Élet* hasábjain is közölte a Dante-átültetés részleteit.⁸²⁴

[Új Idők]

Kosztolányi Dezső indulásától kezdve munkatársa volt az *Új Idők*nek is, mely többek között a *Hét* versenytársaként kívánt föllépni. Az irodalmi konzervativizmus egyik klasszikus fórumaként működő folyóirat köztudottan Herczeg Ferenc szellemi irányítása alatt állt és a Singer és Wolfner cég tulajdonában volt. 1894-től egészen 1949-ig heti rendszerességgel jelent meg, és a legnagyobb előfizetésű hazai szépirodalmi lapként beszélhetünk róla. „Az *Új Idők*nek a *Nyugat* indulásakor már tíz éves múltja volt. Névleg Herczeg Ferenc szerkesztette, de a lap inkább csak úgy szerkesztődött, családok számára, meg a kiadóvállalat szépirodalmi kiadványainak terjesztése céljából” – nyilatkozik később a folyóiratról a nyugatos Fenyő Miksa.⁸²⁵ Nagy Lajos találon jegyzi meg, részben a „kispolgári” (értsd: nyárspolgári) életfelfogás kritikáját adva: „[az *Új Idők*] üzleti vállalkozás, és az a célja, hogy olvasmányul szolgálja ki vevőközönségét. A vevőközönség kispolgári. A kispolgár, ha olvas, érdekeset akar olvasni. Csak a saját sorsa és a felette állók életmódja érdekli. Életpótlékot keres az olvasásban a maga életéhez [...] nem akar tudni nehéz prob-

lémákról, nem szíveli az elégedetlenséget, mert minden jó úgy, ahogyan van”.⁸²⁶ Nagy Lajos állítását alátámasztják Dersi Tamás sajtótörténész sorai is, aki a következőket foglalja össze az olvasóközönségről szólván: „A századforduló körüli években az *Új Idők* annak az úri-hivatalnoki középrétegnek a kedvence lett, amely elfogadta a polgári fejlődés kellemes oldalait. Tartózkodott ugyan a kortárs művészet valóságfeltáró, tehát megrázó teljesítményeitől, arra azonban volt igénye, hogy életformáját, üres álmait jó képességű írók dolgozzák fel olvasmányos, gördülékeny elbeszélésekben és regényekben.”⁸²⁷

Herczegék tehát főként verseket, novellákat, folytatásos regényeket közöltek, de helyet kaptak a lapban írói portrék is, valamint képzőművészeti tárgyú szövegek és színikritikák. Kezdetben Mikszáth, Jókai, Ambrus, Gárdonyi, Heltai, Krúdy jelentették itt meg írásaikat, később pedig olyan – a korban népszerűbb – szerzők, mint Bónyi Adorján, Harsányi Zsolt, Kosáryné Réz Lola, Zsigray Julianna. Kosztolányi Dezső 1907 decemberétől közölt rendszeresen írásokat az *Új Idők* hasábjain,⁸²⁸ ám már korábban is – 1903 májusában – napvilágot látott egy verse.⁸²⁹ Utóbbi szereplését még csak a gimnazista szárnypróbálgatásának tarthatjuk, akárcsak a *Budapesti Napló*-ban közölt, korábban már említett költeményt.⁸³⁰ Mindenesetre leszögezhetjük, hogy az *Új Idők*-be írt a leghosszabb ideig Kosztolányi: 1903-tól egészen halála évéig (1936) hű maradt a laphoz.⁸³¹ A hangsúlyos szereplést nem kisebbíti az a tény, hogy a Herczeg folyóiratába küldött írások jelentős része megjelent másutt is. Olyan fontos szövegek látnak ugyanis itt napvilágot ez alatt a 33 év alatt, mint *A szegény kislányok panaszaik* néhány verse, a Négyesy-ről írt nekrológ, az Esti-novellák némelyike, számos műfordítás, portrék, kis színesek, színikritikák: számszerűleg összesen 390 írás.⁸³² Az *Új Idők* közli továbbá 1908 februárjában Kosztolányinak az *Ady Vér és arany* című kötetéről szóló kritikáját is,⁸³³ a két rivális első nagy, 1907-es összecsapását követően.⁸³⁴ A színikritikákkal kapcsolatban érdemes utalnunk az egyik szerkesztőségi munkatárs kései visszaemlékezésére is. Zsigray Julianna egy időben ugyancsak az *Új Idők*-nél dolgozott – gyakornokként kezdte, majd főmunkatárs lett –, így többször is találkozott Kosztolányival. „Jaj, hát Kosztolányi! Az a szentünk volt nekünk, íróknak. Tőle tanultunk meg jól írni, konstruálni. Tőle tanultunk ízlést, mindent. Hogy milyen ember volt? Például, amikor megjelent a *Néger* című versem, bejött a szerkesztőségbe, hogy megnézze, ki írta a verset. Pedig akkor nagyon sok jó költő volt... Ilyen volt” – emlékezik vissza Zsigray,⁸³⁵ aki Ebeczki György álnéven publikált akkoriban. A színikritikákkal kapcsolatban állítja, hogy Kosztolányival közösen írták a rovatot,⁸³⁶ kijelentése azonban megkérdőjelezhető. Kosztolányi 1928 őszétől 1931 végéig közölt rendszeresen színikritikákat az *Új Idők* hasábjain,⁸³⁷ azonban egyik esetben sem szerepel más szerző szövege még a *Színház* rovatban. Mindössze háromszor követi (vagy előzi meg) egy-egy szépprózai (!) írás Kosztolányi cikkét – másik rovat részeként –, Zsigray Julianna tollából.⁸³⁸ Utóbbiakat sem Ebeczki néven publikálta. Kettejük (némileg) szorosabb kapcsolatáról (vagy legalábbis Zsigray feltétlen tiszteletéről) azonban árulkodhat az, hogy az *Új Idők* számára éppen Zsigray írta meg – ezúttal valóban Ebeczki György álnéven – Kosztolányiról a nekrológot, 1936-ban.⁸³⁹

di legendára, miszerint Herczeg nagyanyja, a verseci patikusné figyelt föl id. Brenner Józsefre – Kosztolányi és Csáth nagyapjára –, majd gyógyszerészsegédként alkalmazta is őt. Az idősebb Brenner e tanulóéveket követően érkezett Szabadkára, és nyitotta meg saját üzletét. Miután az anekdotát Kosztolányi Dezsőné közléséből ismerjük, föltételezhető, Kosztolányi tudott róla, sőt több ízben is fölemlégethette az epizódot.⁸⁴⁰ Igazolja mindezt például az is, hogy a *Világ*ban 1916 júniusában megjelent, *A hét svábról* szóló méltatásában sem felejtette el megjegyezni – nem utolsó sorban a mű témája okán is –: Herczeg Versecen született.⁸⁴¹ Az *Új Idők* főszerkesztőjének színdarabjairól ugyancsak több írást jelentetett meg Kosztolányi mind indulása éveiben, mind a későbbi évtizedekben. Nem egyszer előfordult, hogy ugyanarról az előadásról több helyen is közölte szövegét, mint például az *Éva boszorkány* 1912. márciusi bemutatójáról.⁸⁴² Kosztolányi Dezsőné életrajzi könyvében az alábbiakat találjuk férje és Herczeg kapcsolatáról: „[Herczeg] jóindulattal van hozzá [...] szeretettel pártfogolja. Régebben egyszer Herczeg Ferenc segítségével kapott állami támogatást első párizsi útjához.”⁸⁴³ Karinthy Frigyesről írt könyvében azonban már élesen bírálja mind Herczeget, mind lapját: „A kormánykörök dédelgetett, szalonképes írója, Herczeg Ferenc, aki éppen csak annyi szesz vegyít írásaiába, amennyi nem borzolja fel sem közönsége, sem a hatalmasok idegeit. Rajta kívül egy szekérderekra való közepes s a közepesnél is érdektelenebb »gutgesinnt« tollforgató – nagyrészt középiskolai tanár vagy államhivatalnok, a *Vasárnapi Újság*, *Ország-Világ*, *Új Idők* hasábjain (ez utóbbinál leginkább nőírók vergődtek túlsúlyra) – s a napilapok tárcarovatában elégitik ki az olvasni vágyó polgárság szükségleteit.”⁸⁴⁴ Csak föltételezhetjük, hogy felesége véleményét osztotta Kosztolányi is. Naplójából kiderül, hogy időnként valóban bírálta idősebb pályatársát, hiszen az *Ocskay brigadéros*ról például így nyilatkozik: „Rossz, ha az ember érdemeit, tehetségeit nem ismerik el, de százszorta rosszabb, ha jóakaróik vagy a túlságos buzgalomtól elkapott közönség túlbecsüli azt. Íme egy élő példa: az *Ocskay brigadéros*. Milyen nagy port vertek fel, milyen darab, Shakespeare mellette elbújhat, s most bosszankodva írom le naplómba, hogy hamisíthatja meg egy ilyen – különben geniális – író a történelmi jellemeket, hogy adhat ily gyenge, hézagos, sok-sok helyen érthetetlen karcolatot. Vannak benne szép, sőt megragadó részletek, költői, hatásos dolgok is bőviben, de bizony a darab nem kielégítő, nem kerekded.”⁸⁴⁵ Az is igaz, hogy ezeket a sorokat kamaszkorában vetette papírra Kosztolányi, nem vonhatunk le tehát messzemenő következtetéseket belőlük. Amikor azonban 1920-ban már a *Vérző Magyarország* című irredenta antológiát⁸⁴⁶ állítja össze, a következőképpen fogalmaz egy, a Kisfaludy Társaság titkárához,⁸⁴⁷ Vargha Gyulához címzett levelében: „Írt ezenkívül belé [ti. a kötetbe] Apponyi Albert gróf, Andrássy Gyula gróf, Herczeg Ferenc, Gárdonyi Géza és a mai magyar irodalom minden értékes és igaz tehetsége.”⁸⁴⁸ Valószínűleg Kosztolányi diplomáciai „fogása”, hogy éppen ezeket a – nemzeti konzervatív nézeteikről híres – neveket emelte ki abból a szerzőgárdából, melynek tagja volt még többek között a nyugatos Babits Mihály, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula és Schöpflin Aladár is.

Kosztolányi Dezső indulása éveiben – a felsorolt lapokon kívül, eddigi tudásunk alapján – szerepelt még írókkal az *Auróra*, a *Fidibusz*, az *Ifjúsági Lapok*, a Karinthy szerkesztette *Izé*, a *Jövendő*, a *Képes Folyóirat* – mely a *Vasárnapi Újság*

füzetekben kiadott sorozata volt –, a *Móka*, a *Politikai Hetiszemle*, a *Színjáték*, a *Tolnai Világlapja* és a *Vasárnapi Újság* hasábjain, valamint közöltek tőle írást – 1908-tól 1912-ig (1910 kivételével) folyamatosan – a *Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachjában*.⁸⁴⁹ E sajtótermékekben főként verseit, tárcáit, színikritikáit és műfordításait találjuk. Az ötven éven át működő (1901–1951), Tolnai Simon cégei (Tolnai Világlapja Rt., majd Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt.) által finanszírozott *Tolnai Világlapjában* elsősorban másodközlésekkel találkozunk, ám 1909-től egészen 1936-ig volt itt munkatárs Kosztolányi. Szövegei utoljára 15 nappal a halála után jelentek meg a lapban, *Világ vége* és *A mi házunk* címmel.⁸⁵⁰ Tolnai Simonnal való kapcsolata nemcsak a nevezett folyóiratbeli szereplés okán volt fontos Kosztolányi számára, hanem azért is, mert a tulajdonos más lapjaiban ugyancsak munkához jutott – mint például *A Bazár* című divatlapban 1915 és 1925 között, illetve a *Délibáb* című színházi hetilapban és a *Rádióéletben* (utóbbi kettőnél csak az 1920-as évek végétől) –, valamint *A rossz orvos* címet viselő kisregényének (egyek értelmezők szerint hosszabb elbeszélésének) második kiadását is Tolnai vállalata adta ki, 1927-ben.⁸⁵¹

A lajstromba vett időszak kiadványok közül külön kiemelném még a Heltai Jenő szerkesztésében megjelent *Fidibuszt*. Az önmagát politikamentesnek kikiáltó, félpornográf hetilapról Dersi Tamás ad szellemes leírást sajtótörténeti tanulmányában: „színes címlaprajzai és karikatúrái a szecessziós korszerűség jegyében készültek, meghökkentően stilizáltak és izgalmasan érzékiek voltak. Sikamlósságuk már nem is kétértelmű, merészségük olykor szellemes, máskor vaskos, vagy éppen közönséges. Témájuk a testi szerelem vágya és gyakorlata, kifogyhatatlan bőségben, ezernyi változatban. Versezetei ugyanerről szólnak, prózája részben franciából fordított, részben hazai pikantéria. Sok írás pedig az aktuális színházi eseményekhez kapcsolódik.”⁸⁵² Mindezek után joggal vetődik föl a kérdés: milyen írásokkal szerepelt Kosztolányi Dezső a *Fidibuszban*? Verseket és műfordításokat egyaránt közölt, méghozzá főként olyanokat, amelyek tárgya a szerelem és/vagy erotika volt. Példaként említhetjük a *Négy fal között* kötetbe is beválogatott *A bűn asszonya* című verset, valamint némely Maupassant-fordítást, úgymint a *Vágyak* és az *Ámor, a madarász*.⁸⁵³ A *Fidibuszban* való szereplés fontosságát elárulja egy Kürthy Györgynek – a *Négy fal között* illusztrátorának – címzett levél is. Kosztolányi ugyanis sajnálkozását fejezi ki amiatt, hogy egy versét nem az erotikus élc-lapnak, hanem a *Budapesti Naplónak* kellett odaadnia.⁸⁵⁴ Nem tudjuk pontosan, mely költeményekről lehet szó, hiszen a napilapban ez idő tájt megjelent Kosztolányi-versek egyike sem erotikus tartalmú. Mivel azonban más témájú költeményeket is közölt a *Fidibuszban*, összesen négy versre gyanakodhatunk: *Üzenet baba* (később *Koporsó és bölcső közt* címváltozattal), *Őszi éjszakák*, *A hét lusták éneke*, *Az öngyilkosokhoz*.⁸⁵⁵ Ezek közül csak az első kettő szerepelt kötetben, az 1912-es *Mágiában*.⁸⁵⁶ Könnyen előfordulhat, hogy a hetilap illusztrációra is igényt tartott volna, ami magyarázatot adhat arra, hogy Kosztolányi miért éppen Kürthytől kért bocsánatot az eset miatt.

JEGYZETEK

769. Csapó, 1996, i. m., 180.

770. Móricz visszaemlékezése is utal arra, hogy már a *Hét krajcár* közlése előtt olvasott tőle anyagot Osvát – vö. Móricz, 1923, i. m., 722–723.

Fráter Zoltán ugyancsak ír Móricz és Osvát első találkozásáról: „Móricz Zsigmondnak az Újság szerkesztőségében szól Elek Artúr, hogy Osvát Ernő kíváncsi műveire, mert látott tőle valamit. Móricz egy enyhe kis paraszti tréfát ír, de a személyes találkozásra, a New York kávéházba már egy új történettel megy. Azonnal átnyújtja Osvátnak, aki az olvasás után kicseréli a régi elbeszélést az újjal. Így tette közzé először a *Hét krajcárt*, októberben.” – Fráter, 1987, i. m., 83.

771. Kosztolányi, 1923, i. m., 855.

772. Brenner József [=Csáth Géza] levele Kosztolányi Dezsőnek, [Budapest, 1905. márc. 7. és 14. között], in *Levelezés I.*, 368.

773. „Hogy valójában miképp került közvetlenül Osváttal kapcsolatba, egyelőre nem tudjuk. Tény, hogy a *Fasti* 1905 márciusa és szeptembere között valahogy eljutott Osváthoz, feltehetően maga Kosztolányi küldte el, de sem ezt a *feltételezett* versküldő levelet, sem az *állítólagos*, a későbbi visszaemlékezést perdöntő bizonyítékkal igazoló Osvát-levelet nem ismerjük, amely – ha létezett egyáltalán – megsemmisült, elveszett, vagy lappang valahol.” – Bíró-Balogh, 2007, i. m., 76.

774. „*Osvát Ernő* most tölti be irodalmi működésének huszonötödik évét. Barátai és tisztelői ez alkalommal ki akarják fejezni elismerésüket rendkívüli, önmegtadadó, mindig másokért küzdő munkásságáért. [...] Mi alulírottak ez évfordulóra a Vígyszínházban irodalmi matinét rendezünk és az Otthon Írók és Hírlapírók Körével, valamint a Magyarországi Újságírók Egyesületével együtt ünnepi vacsorára gyűlünk össze. Úgy érezzük, hogy ezt az évfordulót a magyar irodalom ünnepévé kell avatnunk. Budapest, 1923 május 1. *Babits Mihály, Beck Ö. Fülöp, Dóczy Jenő, Elek Artúr, Felek Gyula, Fenyő Miksa, Földessy Gyula, Füst Milán, Gellért Oszkár, Hegedűs Gyula, Heltai Jenő, Hoitsy Pál, Karinty Frigyes, Kóbor Tamás, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Kuncz Aladár, Laczkó Géza, Márkus Miksa, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Nagy Endre, Nagy Lajos, Nagy Zoltán, Révész Béla, Schöpflin Aladár, Szép Ernő, Szilágyi Géza, Szini Gyula, Szomorj Dezső, Tersánszky J. Jenő, Tóth Árpád, Vészi József.*” – [Szerző nélkül]: A Nyugat hirei. Osvát Ernő jubileuma, *Nyugat*, 1923. máj. 16., 720.

A rendezvényről összefoglalót írt Gyergyai Albert, mely az Osvát-szám zárásaként jelent meg. Adatai: Gyergyai Albert: Ünnepek a Vígyszínházban, *Nyugat*, 1923. jún. 1 – 16., 865–867.

775. „Pár nap és már levelet is kaptam tőle, messze Fogarásba – egy valóságos levelet Osvát Ernőtől! – én persze akkor még nem is tudtam, hogy milyen nagy és ritka dolog ez, jól őrizze, aki kapott tőle! Az én levelem csak egyetlen sor volt: de e sortól kapuk tárultak, Budapest kapui, a szegény vidéki költő előtt. -Igen tisztelt Uram! Kérem, küldje el nekem az összes műveit! – így szólt a pesti szerkesztő levele.” – Babits Mihály: Emlékezés. A költő beszéde az Osvát Ernő ünnepére, *Nyugat*, 1923. jún. 1 – 16., 726–727.

776. „Elek Artúr rögtön vitt másnap a szent New Yorkba, ahol várt a főpap...” – Móricz, 1923, i. m., 723.

777. „Egy délelőtt engem, az ismeretlen kezdő író felkeresett Osvát Ernő. Felkért, hogy írjak a *Nyugatra*. Nem írt, nem rendelt fel magához, holott már ez is nagy tisztesség lett volna számomra, hanem maga jött el hozzám, ki azt hittem, hogy írásaim rejtve maradtak előtte és azt se tudja élek-e vagy sem.” – Bálint Aladár: Emlékezés, *Nyugat*, 1923. máj. 16., 819.

778. Gellért, 1958, i. m., 10.

779. [Szerző nélkül]: Az első pénz, *Színházi Élet*, 1934. dec. 23–29., 61.

Pár hónappal később, egy interjúban, szintén visszaemlékezik az esetre: „Az első tiszteletdíj, amit kaptam, a Figyelőtől, a Nyugat elődjétől, Fenyő Miksától jött. Tíz aranykorona volt.” – Pán Imre: A vers és a csók, *Színházi Élet*, 1935. ápr. 21–27., 134–135.

Annak okát, hogy az egyik alkalommal Osvátot, míg a másik alkalommal Fenyőt nevezte meg Kosztolányi, Bíró-Balogh Tamás cikke is föltárja: „a *Figyelő* gazdasági ügyeit – miképp később a *Nyugattal* is – Fenyő intézte.” – Bíró-Balogh, 2007, i. m., 73.

780. Kárpáti Aurél: Kosztolányi Dezső, in –: *Kultúra haláltáncával*, Budapest: Új Idők Irodalmi Intézet Rt., 1947, 108.

781. Szilágyi, 2013, i. m., 137–138.

782. Vö. Szegedy-Maszák, 2010, i. m., 140.

783. Balázs, 2009, i. m., 179.
784. Babits Mihály: Kaposy Józsefről, *Nyugat*, 1922. nov. 16., 1309.
785. Kaposi [!] József: Cs. Papp József, *Nyugat*, 1917. dec. 1., 953–954.
786. Kárpáti egy anekdotát is leír: „1906 tavaszán ismerkedtem meg Kosztolányi Dezsővel, a Magyar Szemle Esterházy-utcai, kis egyszobás szerkesztőségében. A Szemlét azidőtájt névleg Gereley József és Szemere György, tényleg Hevesi Sándor szerkesztette. Az ő társaságukban találkoztam először a fiatal költővel, akinek lényéből valami vonzó, úri kedvesség áradt. Tele volt öntudattal s egyben gyerekes naivsággal, főképp pedig játékos ironizáló-kedvvel, szípkázó szellemességgel. A szerkesztőségből együtt mentünk hazafelé Budára, a Ferenc József-hídon át. A híd mellett egy délről jött dunai-hajó állt kikötve. Karantén alatt volt, kiütéses tífuszra gyanúsán. Sötét orrán át sárga zászló jelezte a halálos kór veszedelmét. Erről beszélgettünk. Kosztolányi hirtelen megállt, lehúzta kesztyűjét és vizsgálni kezdte a kezefejét. Kis vöröses pont látszott a hüvelykujja bütykén. Apró, jelentéktelen semmiség. Őt mégis váratlan izgalomba hozta.
- Mondd, kérlek, – raccsolta túlzott ijedelemmel, – lehet, hogy ez kiütéses tífusz?
Mosolyogva kérdezte, de a szeme riadtan villant.
- Ugyan, – hebegtem elképedten. – Mi jut eszedbe?
– Szörnyű, – mondta szorongva. A következő pillanatban azonban már elnevette magát. Harsányan, egészségesen.” – Kárpáti, 1947, i. m., 102.
787. Kosztolányi Dezső: Haragszik az Isten..., *Magyar Szemle*, 1905. okt. 29., 351.
788. Lehotai [= Kosztolányi Dezső]: Balassa Bálint, *Magyar Szemle*, 1906. aug. 30., 545–546.
789. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, [Budapest, 1906. okt. 31.], in *Levelezés 1.*, 604.
790. Első adatunk: V. [= Kosztolányi Dezső]: Karácsonyfa-erdő, *Élet*, 1909. jan. 3., 37. Utolsó ismert közlése: Margulies, Hans: Esti eső, ford. Kosztolányi Dezső, *Élet*, 1914. ápr. 5., 425.
791. Lásd: Kosztolányi Dezső levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1908. dec. 10., in *Levelezés-Réz*, 162.
792. Kosztolányi Dezső levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1908. [vége], in *Levelezés-Réz*, 164–165.
793. Magyar Katolikus Lexikon, III. köt., főszerk. Diós István, Budapest: Szent István Társulat, 1997, 28.
794. Jobst Ágnes: Az Élet és köre, *Vigília*, 1993/szept., 705.
795. Modern költők. Külföldi antológia, szerk., ford. Kosztolányi Dezső, Budapest: Élet, 1914.
796. „Nem véletlen tehát az irodalomtörténet azon állásfoglalása, mely az *Életet* a *Nyugat* ellensúlyozására létrehozott sajtótermékek egyikeként kezeli.” – Jobst, 1993, i. m., 705–706.
797. Vates. [= Kosztolányi Dezső]: Dr. Félix Tátrai, *Élet*, 1913. okt. 5., 1267.
798. Az 1919-es Tanácsköztársaság megdöntésére szervezkedő székesfehérvári ellenforradalmárok vezetője szintén Prohászka volt. 1920–1922-ben parlamenti képviselő is lett, illetve a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának elnöke.
799. A kiadvány adatai: Dr. Tátrai, Felix: Mehr Klarheit! Gedanken über den Prohászka-Kultus in Ungarn, [Graz, 1913]. A szerző föltehetően a szepesi püspök titkára volt: „A személyi kultusszal kapcsolatban pedig az álnév alatt megjelent ún. »zöld füzetek« szerzőjének, a szepesi püspök titkárának »Dr. Tátrai-nak«; »Folba János szerint [...] Dr. Tátrai nem más, mint a szepesi püspök titkára» – Folba János prelátnak levele Pécsi Gusztáv két levelére vonatkozóan, Budapest, 1962. dec. 15., in *Prohászka ébresztése*, I. köt., szerk. Szabó Ferenc, Budapest, 1996, 170; a levélhez tartozó megjegyzés: 174. A forrásokra az alábbi tanulmány hívta föl a figyelmem: Frenyó Zoltán: Prohászka index-ügye száz év távlatából. A szöveg pdf-formátuma: <http://www.ppek.hu/k585.htm>.
800. Kosztolányi, 1913, i. m., 1267.
801. Kosztolányi Dezső levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1908. [vége], in *Levelezés-Réz*, 164–165.
802. Kosztolányi Dezső levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1908. [vége], in *Levelezés-Réz*, 165.
- Bodor Aladárnak szintén bírálja az *Élet* című lapot: „kérem, küldjön néhány verset. Az »Élet« című lap számára kérem. A lap rossz, nívtlan, s előre kijelentem, ilyen is marad, mert a kiadó kívánja így. De intelligens dolgokat azért nem utasít vissza. És európai módon fizet.” – Kosztolányi Dezső levele Bodor Aladárnak, [Budapest, 1909. jan. 25.], in *Levelezés-Réz*, 168.
803. Kosztolányi Dezső levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1908. [vége], in *Levelezés-Réz*, 165.
804. Pl. Fülep Lajos: A legrégebb Mária-templom. Sancta Maria Antiqua a Forumon, *Élet*, 1913. márc. 9., 292–296.
805. Vass Péter: Prohászka Ottokár és Kosztolányi Dezső levélváltásának margójára, *Vigília*, 1981/jún., 392.

Az állítást alátámaszthatjuk több, Prohászktól vett idézettel is. Pl.: „Az élet nem fér semmiféle skalap, tehát doktorkalap alá sem. Amit eredeti szellem és élet és lelkesülés teremt, az hagyományos sablonokba sohasem fér el.” – Prohászka Ottokár: Az intellectualismus túlhajtásai. Székfoglaló értekezés. Felolvasta 1910. április 11-ikén, Budapest: MTA, 1910, 4.

806. „Az élet harmóniája pedig csak abban áll, hogy fölényesen tudjunk kiemelkedni a világ s élet fölé s eltaláljuk azt a nekünk való mértéket, az isteni szépség mértékeinek titkát. [...] Ez a magaslat nem ismer diszharmóniát, sem kedvetlenséget; [...] Ezen a magaslaton mindig világosság van [...] a hit, az eszmények világa, mely a bízó léleknek ki nem alszik soha. Továbbá azon a magaslaton minden szépségbe öltözik, minden »a maga mértékét« szereti s ahogy szereti, úgy alakítja s érvényesíti s élvezi. [...] nem ijed meg a vele szemben álló mindenségtől; hanem örül a »maga mértékének«, mely mint szépség és tisztaság nyilatkozik meg benne. [...] tagadhatatlan, hogy az, aki »ő mértékében« alakította ki lelkét, az ha szerény is, akár az erdőszéli kankalin, de bizonyára szebb, mint a titáni harcban letört égboltnak romjai. [...] S lehet-e igaza annak, ki nem lát, azaz hogy csak sötétséget lát? [...] Ez a dekadencia programja; nagy tévedés, mert végleges tehetetlenség.” – Prohászka Ottokár: „Homo melancholicus”, in –: *Magasságok felé*, Budapest: *Élet*, 1911, 19–21.

807. Prohászka Ottokár: A lényegismeret Bergson tanában és a régi filozófiában, Budapest: Magyar Filozófiai Társulat, 1912.

808. „Eredetileg ragyogó, zseniális művésznek indult, azután *etikus és filozóf* lett, közbe a *paraszt-élet romantikusa* volt, hogy végre árnyba s homályba merülve *misztikus*sá legyen.” – Prohászka Ottokár: Tolstoj Leo, in –: *Magasságok felé*, Budapest: *Élet*, 1911, 5.

809. Pl. Prohászka Ottokár: Útak az Istenhez, in –: *Magasságok felé*, Budapest: *Élet*, 1911, 96–136.

810. Vass, 1981, i. m., 392.

811. Miután a Prohászka-hagyatékából 1981-ben előkerült dokumentum nem szerepel a jelenleg ismert Kosztolányi-levelezéskötetekben, ezért teljes terjedelemben idézem:

„Kosztolányi Dezső levele Prohászka Ottokárhoz, Budapest, 1925. máj. 25.

Nagyméltóságú püspök úr,

Mint író fordulok önhöz. Tíz portrét – szellemi arcképet – óhajtok rajzolni arról a tíz emberről, ki a mai Magyarországot jelenti szememben s egy negyedórás párbeszéd során bemutatom őket az olvasóközönségnek. Arra kérem önt, kegyeskedjék értesíttetni, mikor és hol fogadhatna? (Lakáscímem: Budapest. I. Tábor ucca 12.) Teljes tisztelettel előre jelzem, hogy a beszéd tárgya minden politika kizárásával azok a lelki mozgalmak, melyek a mai gondolkozást érdeklik s hogy írásomat, minek előtte megjelennék, teljes szövegében is ön elé terjesztem, jóvá hagyás végett.

Szívességéért előre hálás igaz híve és hódoló tisztelője:

Kosztolányi Dezső”

Közli: Vass, 1981, i. m., 394–395.

812. Prohászka válaszelevelének szövege, teljes terjedelemben:

„Prohászka Ottokár levele Kosztolányi Dezsőhöz

Mélyen t. Uram!

Most fellépett vérzéseim miatt az orvosi tilalom erős vesztegzár alá helyezett s így egyelőre sem itt, sem Pesten nem állhatok szolgálatjára. Ha Isten akarja, tán később. Szívélyes üdvözléttel

Szfhv. 1925. V. 26.

Prohászka Ottokár”

Közli: Vass, 1981, i. m., 395.

813. Lásd a „*Pardon, Kosztolányi!*” című fejezetet.

814. Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vasárnapi levél. Ólomöntés, *Élet*, 1911. jan. 1., 1–2; Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vasárnapi levél. Pillanatkép egy érzésről, *Élet*, 1911. jan. 8., 29; Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vasárnapi levél. Sárga kultúra, *Élet*, 1911. jan. 15., 57–58.

Majd az 1912-es adat: Kosztolányi Dezső: Hajnali kaland, *Élet*, 1912. ápr. 7., 425–427.

815. Pl. K[osztolányi]. D[ezső]: A beteg tükre, *Élet*, 1909. aug. 15., 220; K[osztolányi]. D[ezső]: Két kis barna üveg, *Élet*, 1913. dec. 14., 1587.

816. Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vampa levele. Szerelmes levelek, *Élet*, 1910. jan. 23., 128–129.

817. Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vampa levele. Franciák és magyarok, *Élet*, 1910. júl. 31., 155–156.

818. Vampa. [=Kosztolányi Dezső]: Vasárnapi levél. Sárga kultúra, *Élet*, 1911. jan. 15., 57–58.

819. Bővebben lásd az „*egyik kávéházból a másikba*” című fejezetet.

820. „A két folyóirat [ti. a *Nyugat* és az *Élet*] indítása előtti időből azonban egy szépirodalmi szemle alapításának érdekes tervéről is tudunk, a neves költő, Harsányi Lajos tudósítása nyomán. E szerint a majdani *Nyugat* és *Élet* körül csoportosuló írók megállapodtak volna egy olyan haladó szellemű folyóirat közös tervében, ahol – világnézetre való tekintet nélkül – helyet kapott volna minden tehetség. A terv állítólag anyagiakon bukott meg. (Belon Gellért szíves szóbeli közlése.)” – Vass, 1981, i. m., 393.

821. Jobst, 1993, i. m., 706.

822. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, [Budapest, 1909. márc. eleje], in *Levelezés-Réz*, 170.

823. Vö. Az „Élet” írói és írásai. 1909–1944, összeáll. Galambos Ferenc, 1956. [Kézirat.]

824. Vö. Vass, 1981, i. m., 391.

825. Fenyő Miksa: Följegyzések a *Nyugat* folyóiratról és környékéről. A *Nyugat* indulása – Osvát Ernő, in *Feljegyzések és levelek a Nyugatról*, s. a. r., bev., jegyz. Vezér Erzsébet, Budapest: Akadémiai, 1975, 87.

826. Nagy Lajos: A lázadó ember, Budapest: Szépirodalmi, 1983, 330.

827. Dersi Tamás: Századvégi üzenet. Sajtótörténeti tanulmányok, Budapest: Szépirodalmi, 1973, 125.

828. Első közlése: Kosztolányi Dezső: Lámpagyújtó, *Új Idők*, 1907. dec. 1., 539.

829. Kosztolányi Dezső: Mikor Gizella beteg lett, *Új Idők*, 1903. máj. 10., 455.

830. Kosztolányi Dezső: Egy sír, *Budapesti Napló*, 1901. okt. 26., 11. Lásd még az életrajz második szakaszának „*Tudok én annyit magyarul, mint a tanár úr!*” című alfejezetét.

831. Utolsó közlése: Kosztolányi Dezső: Bolgár Miklós ifjúsága. Székely Tibor regényéről, *Új Idők*, 1936. jan. 26., 170.

832. A bibliográfiai tételeket lásd részletesen: Forrásjegyzék 3., 229–255.

833. Kosztolányi Dezső: Vér és arany. Ady Endre újabb versei, *Új Idők*, 1908. febr. 9., 144.

834. Az 1907-es konfliktushelyzet kifejtését lásd a következő, „*Pünkösdre verskötetet adok ki*” című fejezetben.

835. Polner Zoltán: Írókról, művekről – bizalmasan, *Csongrádmegyei Hírlap*, 1985. júl. 6. A cikkre Urbán László hívta föl a figyelmem, akinek ezúton is köszönetet mondok.

836. „Képzeld, akkoriban Kosztolányi, meg én írtuk a színházi kritikákat az *Új Idők*nek. Én azonban csak álnéven írhattam kritikát. Nem lehetett Kosztolányi neve mellett Zsigray neve, akkor Zsigray óriásit nőtt volna. Ebeczki György voltam, az pedig egy senki volt Kosztolányi mellett. Ehhez mit szólna?” – Polner, 1985, i. m.

837. 1934-ben közölt még színikritikát, ám mindössze egyet: Kosztolányi Dezső: Othello. A Nemzeti Színház előadása, *Új Idők*, 1934. Karácsony, 863–864.

838. Három konkrét példát tudunk felsorolni: 1) Kosztolányi Dezső: Nyílt levél a magyar színészekhez, *Új Idők*, 1928. dec. 2., 671. És: Zsigray Julianna: A rabló, 672–673; 2) Kosztolányi Dezső: A fogadósné. Fölújítás a Kamara Színházban, *Új Idők*, 1929. okt. 27., 527. És: Zsigray Julianna: Véletlen. Elbeszélés, 522–526; 3) Kosztolányi Dezső: Magyar Elektra. Jegyzetek első drámánkról, *Új Idők*, 1931. márc. 8., 329–330. És: Zsigray Julianna: Szűts Mara házassága, 330–335.

839. Ebeczki György [=Zsigray Julianna]: Kosztolányi Dezső, *Új Idők*, 1936. nov. 15., 730.

840. Lásd még az életrajz első szakaszának „*Ott az a vén, vidéki gyógytár*” című fejezetét.

841. „A regény színhelye: Versec. És ha tudjuk, hogy a regény írója Versecen született, akkor sok mindent megértünk.” – Kosztolányi Dezső: A hét sváb. Herczeg Ferenc új regénye, *Világ*, 1916. jún. 4., 23–24.

842. Pl. K. D. [=Kosztolányi Dezső]: Déryné ifiasszony. Színjáték 3 felvonásban. Írta Herczeg Ferenc. Bemutató a Vígszínházban, *Budapesti Napló*, 1907. febr. 7., 10–11; Punin. [=Kosztolányi Dezső]: A kivándorló, *A Hét*, 1909. febr. 7., 106; Punin.: Post festa, *A Hét*, 1909. febr. 14., 120; K. D.: Éva boszorkány. A Nemzeti Színház bemutatója. Herczeg Ferenc darabja, *Világ*, 1912. márc. 23., 11; Lehotai. [=Kosztolányi Dezső]: Éva boszorkány. A Nemzeti Színház bemutatója, *A Hét*, 1912. márc. 24., 188–189; Kosztolányi Dezső: Kék róka. Herczeg Ferenc új színműve. Vígszínház előadása, *Világ*, 1917. jan. 14., 17; K. D.: Ocskay brigadéros. Felújítás a Vígszínházban. Herczeg Ferenc darabja, *Pesti Napló*, 1917. dec. 23., 9; Kosztolányi Dezső: Baba-Hu. Két ember. Szerepkör. Bemutató a Renaissance-Színházban, *Pesti Hírlap*, 1921. nov. 26., 7.

843. Kosztolányi Dezsőné, 1938, i. m., 210.

844. Kosztolányi Dezsőné, 2004, i. m., 56.

845. Kosztolányi Dezső: Napló, 1901. márc. 11., közli: Kosztolányi Dezsőné, 1938, i. m., 86.

846. Vértő Magyarország. Magyar írók Magyarország területéért, szerk. Kosztolányi Dezső, Budapest: Pallas Rt., [1920].

847. Vargha 1900-tól lett a Kisfaludy Társaság titkára, 1922-től pedig másodelnöke. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának is, ahol szintén másodelnök lett, 1928–1929-ben.

848. Kosztolányi Dezső levele Vargha Gyulának, [Budapest], 1920. júl. 3., in *Levelezés-Réz*, 441.

849. A tételek adatait lásd: Forrásjegyzék 3.

850. Kosztolányi Dezső: Világ vége, *Tolnai Világlapja*, 1936. nov. 18., 21–22; A mi házunk, *Tolnai Világlapja*, 1936. nov. 18., 22.

851. Kosztolányi Dezső: A rossz orvos. Regény, Budapest: Tolnai, [1927]. [*Tolnai Regénytára* sorozat.]

852. Dersi, 1973, i. m., 41.

853. Kosztolányi Dezső: A bűn asszonya, *Fidibusz*, 1907. dec. 13., 2; Maupassant, Guy de: Vágyak, ford. Kosztolányi Dezső, 1907. júl. 12., 2; Ámor, a madarász, 1908. jan. 24., 9. További tételeket lásd: Forrásjegyzék 3., 93–94.

854. „A Budapesti Naplóban ma szükségből, szomorú kényszerűségből le kellett adnom a Fidibuszba szánt versemet. Idején értesítem és bocsánatot kérek érte.” – Kosztolányi Dezső levele Kürthy Györgynek, [Budapest, 1907. okt. 20. körül], in *Levelezés 1.*, 685.

855. Kosztolányi Dezső: Üzenet haza, *Budapesti Napló*, 1907. okt. 6., 2; Őszi éjszakák. A hét lusták éneke. Az öngyilkosokhoz, 1907. okt. 20., 2. [*Új versek* rovatcím alatt.]

856. Kosztolányi Dezső: Mágia. Kosztolányi Dezső verseskötönyve, Békéscsaba: Tevan, 1912.

IMRE LÁSZLÓ

Barta János a 30-as években

A ROMANTIKUS METAFIZIKA JEGYÉBEN

Az 1930-as években válik Barta János az (egyébként roppant színes és nívós) magyar szellemi élet neves alakjává. Úgy is, mint filozófiai művek recenzense (Heidegger, Jaspers magyar felfedezője), úgy is mint több fórum, az *Athenaeum*, az *Ungarische Jahrbücher*, a *Katolikus Szemle* és más folyóiratok, de leginkább a *Nyugat* rendszeresen foglalkoztatott cikkírója. (Patrónusai akadnak a 20-as évek végétől: az *Athenaeum*hoz Prohászka Lajos, a *Nyugathoz* Gyergyai Albert ajánlja be.) Az 1938-ban kapott Baumgarten-díj miatt egy darabig Babits tágabb köréhez sorolják, aztán az évtized vége felé egyre közelebb kerül hajdani Eötvös Kollégiumi mesteréhez, Horváth Jánoshoz, de baráti szálak fűzik némely nemzedéktársához is, Halász Gábortól Szerb Antalig, Kerecsényi Dezsőig.

Középiskolai tanári munkájához köthetően (két évtizeden keresztül tanít Budapesten kereskedelmi közép-, illetve felső iskolában magyart és németet) többféle tankönyvet ír (még *Magyar helyesírás és fogalmazást* is 1930-ban), olvasókönyvet líceumok és leánylíceumok, de irodalomtörténeti tankönyvet is gazdasági középiskolák számára. Tevékenysége tehát szerfölött sokirányú, hiszen a 40-es években majd egyetemi oktatási lehetőséghez is jut (magántanári habilitáció Horváth Jánosnál). Filozófiai publikációi mellett irodalmi közleményei részben a jelen (Babits, Kosztolányi), részben régebbi korok (Berzsenyi, Vörösmarty) témáihoz kapcsolódnak.

Másfél száz recenziója nemcsak irodalommal foglalkozik (Thomas Manntól Zilahy Lajosig, Krúdytól Tersánszky Józsi Jenőig), hanem nagyobb részben szociológiai, filozófiai, történelmi, irodalomtörténeti szakmunkákkal is. Márkus Béla hívta